

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗЛОЧИННОСТІ ІМЕНІ
АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА**

РУБАЩЕНКО МИКОЛА АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 343.31 (477)

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСЯГАННЯ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ
ЦІЛІСНІСТЬ І НЕДОТОРКАННІСТЬ УКРАЇНИ**

Спеціальність: 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент

Киричко Василь Миколайович, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, доцент кафедри кримінального права № 1

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор

Житний Олександр Олександрович, професор кафедри кримінального права та кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ;

кандидат юридичних наук, професор

Антипов Володимир Іванович, професор кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Національного університету державної податкової служби України, заслужений юрист України

Захист відбудеться «07» липня 2015 р. о «10» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.502.01 у Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса за адресою: 61002, м. Харків, вул. Пушкінська, 49.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса за адресою: 61002, м. Харків, вул. Пушкінська, 49.

Автореферат розісланий «29» травня 2015 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Н. В. Нетеса

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Необхідною ознакою будь-якої держави є її територія, яка становить просторову основу життя певного народу, збереження його самобутності, слугує джерелом його соціально-економічного зростання та міжнародно-правового визнання. Соціальна цінність державної території повною мірою проявляється за умови, що сама ця територія є недоторканою та цілісною. Зважаючи на це, у Конституції України закріплено, що збереження територіальної цілісності України є найважливішою функцією держави та справою всього Українського народу (ч. 1 ст. 17), а питання про зміну території України вирішується виключно всеукраїнським референдумом (ст. 73).

Актуальність теми дослідження зумовлена насамперед нинішньою ситуацією у сфері забезпечення основ національної безпеки України і, зокрема, у частині охорони цілісності і недоторканності території України. Загальновідомі посягання на територію України в 2014 р. засвідчили їх підвищену суспільну небезпечність та здатність призводити до тяжких наслідків. Такі фактичні реалії потребують відповідного їх наукового осмислення і адекватного їм удосконалення закону про кримінальну відповідальність.

Питома вага зареєстрованих злочинів, передбачених ст. 110 КК, серед усіх злочинів проти основ національної безпеки України за період з 1 вересня 2001 р. до 14 жовтня 2014 р. складає 53,8%. За період з 27 лютого по 14 жовтня 2014 р. розпочато 190 кримінальних проваджень за ст. 110 КК. При цьому слідча і судова практика свідчать про труднощі в застосуванні статті 110 КК. Як убачається, однією з причин цього є її недоліки, які виявляються, зокрема, у неузгодженості назви цієї статті та її диспозиції, використанні законодавцем спеціалізованої міжнародно-правової термінології, викладенні об'єктивних ознак діяння в найбільш загальній формі («будь-які дії»), що має своїм наслідком домінування суб'єктивних ознак при визначенні змісту суспільно небезпечних дій і відсутність правової визначеності щодо стадій учинення цього злочину.

У науці кримінального права питанням кримінальної відповідальності за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України приділена недостатня увага. Вони були висвітлені в основному в науково-практичних коментарях, навчальних посібниках, підручниках з Особливої частини кримінального права та окремих наукових статтях. Зокрема, ці питання досліджувалися в працях О. Ф. Бантишева, В. С. Батиргареєвої, В. О. Глушкова, Н. О. Гуторової, Л. В. Дорош, І. В. Зозулі, Д. С. Зоренка, В. М. Киричка, М. Й. Коржанського, Я. О. Лантінова, В. А. Ліпкана, В. К. Матвійчука, П. С. Матишевського, Л. В. Мошняги, В. О. Навроцького, Н. В. Нетеси, Д. О. Олейнікова, Є. Д. Скулиша, В. Я. Тація, М. І. Хавронюка, Р. Л. Чорного, О. А. Чувакова, О. В. Шамари та деяких інших учених. Важливе місце серед наукових праць посідають колективні монографії, присвячені кримінально-правовій охороні основ національної безпеки в цілому, під авторством В. А. Ліпкана та І. В. Діордіци (2007 р.), Є. Д. Скулиша та О. Ю. Звонарьова (2012 р.), О. Ф. Бантишева та О. В. Шамари (2004 р., 2010 р., 2014 р.). Окремі питання стосовно ст. 110 КК були проаналізовані в дисертації

Л. В. Мошняги «Кримінальна відповідальність за злочини проти конституційних основ національної безпеки України» (2011 р.). Однак багато питань досі залишаються невирішеними або мають дискусійний характер, що створює додаткові труднощі для правоохоронних органів у застосуванні ст. 110 КК.

Зазначені обставини свідчать про те, що дослідження питань про кримінальну відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України є актуальним і значущим як для теорії кримінального права, так і для правоохоронної практики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана відповідно до плану наукових досліджень кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільової комплексної програми «Теоретичні проблеми ефективності кримінального законодавства України та практики його застосування» (номер державної реєстрації 0111U000959). Тема дисертації затверджена рішенням вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 4 від 23 грудня 2011 р.).

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є отримання теоретично обґрунтованих результатів щодо підстави кримінальної відповідальності за ст. 110 КК, розкриття основних системних зв'язків ст. 110 КК з іншими кримінально-правовими нормами, формулювання рекомендацій стосовно складних питань кваліфікації злочину, а також розроблення пропозицій щодо вдосконалення норми про кримінально-правову охорону територіальної цілісності і недоторканності України.

Для досягнення цієї мети вирішувалися такі задачі:

1. Теоретично дослідити всі елементи й ознаки складу злочину, передбаченого ст. 110 КК, зокрема:

- сформулювати визначення родового і видового об'єктів та їх місце в системі Особливої частини КК;
- визначити безпосередні об'єкти (основні і додаткові) і здійснити їх структурний аналіз;
- розкрити механізм заподіяння шкоди об'єкту злочину;
- встановити предмети злочину та надати їх визначення;
- розкрити зміст суспільно небезпечних дій та їх наслідків, законодавчі особливості формулювання ознак і структури об'єктивної сторони;
- визначити ознаки суб'єктивної сторони і суб'єкта стосовно кожної із форм учинення злочину;
- встановити зміст ознак, що обтяжують (ч. 2) та особливо обтяжують (ч. 3) відповідальність за цей злочин.

2. Виявити і розкрити основні системні зв'язки ст. 110 КК з іншими кримінально-правовими нормами, з'ясувати співвідношення цього складу злочину із суміжними складами злочинів (передбаченими статтями 109, 110², 436, 437 та деякими іншими статтями КК), а також виробити науково обґрунтовані рекомендації щодо складних питань кваліфікації цього злочину.

3. Здійснити теоретичний аналіз недоліків у кримінально-правовій охороні територіальної

цілісності і недоторканності України, законодавчому формулюванні складу злочину, диференціації кримінальної відповідальності та розробити відповідні пропозиції щодо вдосконалення закону про кримінальну відповідальність.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини з охорони території України від суспільно небезпечних посягань.

Предметом дослідження є кримінальна відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України.

Методи дослідження. У роботі використані такі методи дослідження: 1) діалектичний – застосований як філософське підґрунтя при дослідженні явищ у їх розвитку і взаємозв'язку, єдності та протиріччях; 2) історично-правовий – у процесі вивчення розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за злочинні посягання на територіальну цілісність і недоторканність України; 3) догматичний – при тлумаченні окремих термінів, що використовуються в правовій доктрині та з'ясуванні змісту деяких нормативних положень національного та міжнародного права у сфері охорони цілісності та недоторканності території України; 4) системно-структурний – під час дослідження елементів і ознак складу злочину, передбаченого ст. 110 КК, визначення його місця в системі Особливої частини КК, з'ясування системних зв'язків ст. 110 КК з іншими статтями КК та виявлення недоліків у кримінально-правовій охороні території України; 5) статистичні – при аналізі відомостей про судово-слідчу практику; 6) порівняльно-правовий – при зіставленні норм про кримінально-правову охорону цілісності і недоторканності території держави за чинним КК з нормами, передбаченими КК України 1960 р., а також із нормами, передбаченими законодавством деяких інших країн, з метою використання позитивного зарубіжного досвіду.

Емпіричну основу дослідження становлять 35 судових рішень у справах про злочини, передбачені ст. 110 КК, що перебувають у відкритому доступі, а також статистична інформація Служби безпеки України.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим в Україні відкритим комплексним дослідженням проблем кримінальної відповідальності за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України. У ній висунуто й обґрунтовано низку положень, висновків і пропозицій, що характеризуються науковою новизною.

Уперше:

– комплексно вирішені питання про об'єкти злочину та їх значення, зокрема: а) виділено його видовий об'єкт – суспільні відносини щодо охорони основ суверенітету Українського народу; б) основним безпосереднім об'єктом «дій, вчинених з метою...» визнані національні (внутрішньодержавні) суспільні відносини з охорони територіальної цілісності України, а «публічних закликів чи розповсюдження матеріалів із закликами...» – суспільні відносини з охорони територіальної цілісності України у сфері реалізації конституційного права вільно поширювати інформацію; в) здійснено структурний аналіз цих відносин і з'ясовано механізм заподіяння їм шкоди; г) відображено значення цих

об'єктів для правильної кваліфікації злочину та його відмежування від суміжних злочинів;

– виділені предмети злочину залежно від форм його вчинення: а) у перших двох формах – територія України як цілісний життєвий простір Українського народу та особлива соціальна макроцінність; б) у третій формі – інформація, основні ознаки змісту якої зазначені в ч. 1 ст. 110 КК; в) у четвертій формі – матеріали із закликами до вчинення «дій з метою...»; розроблені визначення цих понять стосовно ст. 110 КК;

– доведено, що словосполучення «на порушення порядку, встановленого Конституцією України» в ст. 110 КК слід розуміти як учинення дій, спрямованих на зміну території України на порушення порядку, встановленого ч. 3 ст. 5 та ст. 73 Конституції, тобто без згоди Українського народу, вираженої на всеукраїнському референдумі (без проведення такого референдуму або шляхом фальсифікації його результатів); зазначені законодавчі ознаки характеризують: у перших двох формах учинення злочину – мету дій та їх спрямованість, а в третій та четвертій формах – зміст інформації;

– висвітлені особливості законодавчого відображення та змісту дій у перших двох формах учинення злочину, критерії, що визначають їх суспільну небезпечність та відмінність від інших форм учинення цього злочину; при цьому запропоновано виділяти дії щодо території України, вчинювані у фізичному просторі та в юридичній площині;

– відображено особливості змісту дій у третій та четвертій формах учинення злочину, а також їх характеру та ступеня суспільної небезпечності; запропоновано: а) «публічні заклики...» розуміти як доведення до відома значної кількості людей (публіки) інформації, зміст якої спрямований викликати в них бажання вчинити дії з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, а публічність визнавати способом учинення таких дій; б) розповсюдження «матеріалів...» розуміти як індивідуалізоване поширення (надання-одержання) або інше їх відчуження в значній кількості; в) виділити зазначені дії в окрему статтю КК (ст. 110³) з менш суворим покаранням і включенням до неї словосполучення «за відсутності ознак співучасті в посяганні на територію України»;

– визнано склад злочину, вчинюваного в першій та другій формах, «екстраусіченим», оскільки він охоплює будь-які дії, вчинювані на будь-якому етапі реалізації умислу, а таке законодавче рішення – недосконалим, тому що воно обмежує можливості в диференціації відповідальності за цей злочин та ускладнює його відмежування від суміжних злочинів; у зв'язку з цим запропоновано: а) словосполучення «дії, вчинені з метою...» в ст. 110 КК замінити на «дії, безпосередньо спрямовані...», яке не охоплює готування до злочину; б) передбачити в окремій частині ст. 110 КК кримінальну відповідальність за планування групового посягання на територію України або участь у змові про вчинення такого посягання;

– розкрито зміст прямого умислу в кожній з форм учинення злочину; відображено особливе кримінально-правове призначення «мети зміни меж території...» в складі злочину, яке виявляється в тому, що ця мета є: а) у першій та другій формах учинення злочину – обов'язковою ознакою

суб'єктивної сторони злочину й одночасно ознакою, що визначає межі об'єктивної сторони злочину та зміст його об'єкта; б) у третій та четвертій формах – ознакою, що характеризує зміст інформації, яка повідомляється або розповсюджується; таким чином зазначена мета надає цій нормі екстраординарного характеру;

– здійснено комплексний теоретичний аналіз кваліфікуючих ознак злочину, передбачених частинами 2 та 3 ст. 110 КК, і розроблено пропозиції щодо вдосконалення законодавчої диференціації кримінальної відповідальності з урахуванням особливостей характеру та ступеня суспільної небезпечності злочину в різних формах його вчинення; зокрема запропоновано: а) розширити поняття вчинення злочину повторно (ч. 2 ст. 110 КК), визначивши його в примітці до цієї статті як повторність однорідних злочинів, видовим об'єктом яких виступають основи народного суверенітету; б) передбачити нові кваліфікуючі ознаки при вчиненні злочинів у перших двох формах – «посягання на територію України з використанням насильства чи погрози його застосування», у третій та четвертій формах – учинення дій в особливий період;

– обґрунтовано доцільність визнання «загибелі людей або інших тяжких наслідків» кваліфікуючими ознаками лише злочинів, учинених у перших двох формах, та запропоновано в диспозиції ч. 4 нової редакції ст. 110 КК додатково відобразити основні види тяжких наслідків у сфері основного безпосереднього об'єкта злочину: «втрата всієї території України чи її частини, або суверенних прав на цю територію, тимчасове захоплення території України чи її частини, приведення її в непридатний для життєдіяльності стан»;

– детально проаналізовано і визначено співвідношення ст. 110 зі ст. 110² КК; доведено, що при конкуренції приписів ч. 3 ст. 110 КК і ч. 4 ст. 110² КК у випадках, коли дії призвели до тяжких наслідків, підлягає застосуванню ч. 4 ст. 110 КК, а в інших випадках конкуренції зазначених статей підлягає застосуванню спеціальна норма, передбачена ст. 110² КК;

– доведено, що поняття недоторканності території України є ширшим за поняття її цілісності, і тому зміст ст. 110 КК є вужчим у порівнянні з назвою; обґрунтовано необхідність розширення диспозиції ст. 110 КК таким чином, щоб вона також передбачала відповідальність за інші посягання на територіальну недоторканність України;

– з метою вдосконалення кримінально-правової охорони території України та її захисту від будь-яких суспільно небезпечних посягань розроблено нову редакцію ст. 110 КК («Посягання на територію України»), а також нову ст. 110³ КК («Заклики до посягання на територію України»).

Удосконалено:

– положення про конструкцію складів злочинів, учинюваних у формі «публічних закликів...» та «розповсюдження матеріалів...», момент закінчення цих злочинів;

– положення щодо гарантування права на свободу вираження поглядів при вирішенні питань про кримінальну відповідальність за вчинення злочину в третій та четвертій формах, зокрема, щодо відмежування публічних закликів від публічних висловлювань, пропаганди, агітації, обґрунтування

необхідності та виправдання дій, підбурювання до злочину.

Набули подальшого розвитку:

– положення щодо особливостей основ національної безпеки України як родового об'єкта злочину, передбаченого ст. 110 КК, та місця цієї кримінально-правової норми в системі Особливої частини КК;

– положення щодо криміналізації виготовлення та зберігання матеріалів із закликами до вчинення зазначених у ст. 110 КК дій з метою їх розповсюдження;

– положення про співвідношення посягання на територіальну цілісність і недоторканність України зі складами злочинів, передбачених статтями 109, 436 та 437 КК.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання: 1) у *правотворчості* – як проекти змін та доповнень до КК з метою вдосконалення кримінально-правової охорони територіальної цілісності і недоторканності України; 2) у *правозастосовній діяльності* – як наукове тлумачення ст. 110 КК і рекомендації щодо кваліфікації цього та суміжних злочинів; 3) у *науково-дослідницькій діяльності* – як матеріал для подальшої розробки теоретичних і практичних проблем кримінальної відповідальності за посягання на цілісність і недоторканність території України; 4) у *навчальному процесі* – як матеріал для викладання курсу кримінального права в юридичних вищих навчальних закладах, а також при підготовці підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорені та прорецензовані на кафедрі кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Харків). Основні положення дослідження доповідались на міжнародних та регіональних науково-практичних конференціях: «Проблеми розвитку юридичної науки в дослідженнях молодих учених» (Харків, 2012); «Цінності сучасного конституціоналізму. V Тодиківські читання» (Харків, 2012); «Четверті харківські кримінально-правові читання» (Харків, 2014), «Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків» (Харків, 2014); «Юридична осінь 2014 року» (Харків, 2014).

Публікації. Основні теоретичні положення дослідження викладені в 11 наукових працях, з яких п'ять наукових статей – у наукових фахових виданнях України, одна – у виданні іноземної держави, а також у тезах п'ятих наукових доповідей.

Структура роботи. Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів, дванадцятьох підрозділів, дев'яти пунктів, висновків, списку використаних джерел (396 найменувань) та додатків. Загальний обсяг дисертації – 245 сторінок, з них основного тексту – 198 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено її зв'язок з науковими програмами та планами, розкриті мета, задачі, об'єкт, предмет та методи дослідження, сформульовано наукову

новизну одержаних результатів, з'ясовано їх теоретичне та практичне значення, наведено відомості про їх апробацію та структуру дисертації.

Розділ 1 «Об'єкт посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК)» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Загальний, родовий і видовий об'єкти злочину» доведено необхідність розгляду об'єкта посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК) на базі концепції про суспільні відносини, які поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність, як загального об'єкта злочину. При цьому деякі альтернативні концепції загального об'єкта визнаються важливими для характеристики суспільних відносин, які виступають об'єктом розглядуваного злочину, та правильного визначення характеру та ступеня суспільної небезпечності цього злочину. Далі досліджено поняття основ національної безпеки України, які визнаються родовим об'єктом розглядуваного злочину та показані особливості цього об'єкта. Обґрунтовано належність територіальної цілісності і недоторканності України до основ національної безпеки як таких відносин, що визначають саме існування Українського народу, збереження його самобутньої культури і єдності, а також існування України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної і правової держави. Крім того, суспільні відносини щодо охорони основ суверенітету Українського народу виділені як видовий об'єкт, який охороняється статтями 109, 110 і 110² КК, визначено зміст цього поняття та відображено значення цього об'єкта.

У підрозділі 1.2 «Територія України як предмет злочину та життєвий простір Українського народу» досліджено поняття території України стосовно ст. 110 КК і розроблено його визначення. Виділені фізичні, соціальні та юридичні ознаки території України. Установлено, що зміст понять «території України» в статті 110 КК і «на території України» у ст. 6 КК є різним, що впливає із різних контекстів використання законодавцем цих понять. Територія України визнається особливою макроматеріальною соціальною цінністю, оскільки вона є цілісним життєвим простором Українського народу, простором його існування і життєдіяльності, який пов'язаний одночасно з багатьма іншими соціальними відносинами та цінностями. Тому злочинні діяння, які вчинюються щодо території України і виражаються, зокрема, в її зменшенні, можуть призводити до порушення всієї системи суспільних відносин, що склалася на відповідній території, масового порушення прав і свобод громадян чи інших тяжких наслідків. Територія України визнається предметом розглядуваного злочину, вчинюваного в першій та другій формах.

Підрозділ 1.3 «Безпосередній об'єкт злочину» присвячений дослідженню безпосереднього об'єкта розглядуваного злочину, яке починається з відображення в пункті 1.3.1 «Загальні положення» існуючих поглядів науковців щодо вирішення цього питання. Далі в пункті 1.3.2 «Предмет охоронюваних суспільних відносин» досліджений предмет відносин, охоронюваних ст. 110 КК. Установлено, що ст. 110 КК охороняє національні (внутрішньодержавні) відносини, які слід відрізнити від міждержавних відносин, охоронюваних статтями Розділу XX Особливої частини КК, зокрема ст. 437 КК. Предметом

охоронюваних ст. 110 КК відносин визнається цілісність території України. Визначено зміст цього поняття, виходячи з якого конкретизовані можливі прояви порушення цілісності, які можуть виражатися у фактичному порушенні фізичних параметрів території України (лише в її зменшенні, відторгненні її частини) або юридичному оформленні частини цієї території як належної іншому суб'єкту. Зазначені відносини слід відрізняти від суміжних відносин, що виникають з приводу того, яким повинен бути державний чи адміністративно-територіальний устрій України, або з приводу суверенітету, порядку проведення референдуму чи вирішення питань щодо делімітації чи демаркації кордону України. Крім того, визначено зміст поняття недоторканності території України і виходячи з того, що воно є ширшим за поняття її цілісності, встановлено наявність прогалів у кримінально-правовій охороні цих відносин. У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність розширення диспозиції ст. 110 КК таким чином, щоб ця стаття охороняла й від інших суспільно небезпечних порушень територіальної недоторканності України, зокрема, у вигляді повного позбавлення України своєї території, тимчасового захоплення території, приведення її в непридатний для життєдіяльності стан тощо. Суб'єктний склад і зміст відносин з охорони цілісності території України відображені в *пункті 1.3.3 «Суб'єкти і зміст охоронюваних суспільних відносин»*. Ці відносини визнаються такими, що мають абсолютний характер, тобто уповноваженому суб'єкту (народу), якому належить право вирішувати питання щодо зміни території України, протистоїть невизначене коло зобов'язаних суб'єктів. Фактичний зміст цих відносин складає діяльність згаданих суб'єктів стосовно забезпечення стану захищеності предмета суспільних відносин – територіальної цілісності України. У *пункті 1.3.4 «Види безпосередніх об'єктів та предметів злочину. Механізм заподіяння шкоди об'єкту злочину»* визначені види безпосередніх об'єктів залежно від форм учинення злочину. У перших двох формах – це національні (внутрішньодержавні) суспільні відносини з охорони територіальної цілісності України; в третій та четвертій формах – суспільні відносини, які забезпечують охорону територіальної цілісності України у сфері реалізації конституційного права вільно поширювати інформацію. Крім того, виділяються додаткові об'єкти стосовно посягань, передбачених частинами 2 та 3 ст. 110 КК. При цьому в третій та четвертій формах учинення злочину іншими визнаються предмети злочинів – відповідно інформація та матеріали, що містять заклики. Аналіз механізму заподіяння шкоди зазначеним об'єктам показав, що предметом злочинного впливу в усіх формах насамперед є зміст (соціальний зв'язок) охоронюваних відносин. Разом із тим, встановлено, що лише в перших двох формах шкода може бути заподіяна самій соціальній цінності (території України), яка охороняється ст. 110 КК. Учинення злочину в третій та четвертій формах лише створює можливість (загрозу) заподіяння такої шкоди іншими особами внаслідок впливу на них змісту закликів. Ці особливості вказують на менший ступінь суспільної небезпечності цих злочинних дій, у зв'язку з чим автор пропонує виділити ці форми в ст. 110³ КК з менш суворим покаранням та особливостями в диференціації відповідальності.

Розділ 2 «Об'єктивна сторона посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК)» складається з п'яти підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Загальна характеристика об'єктивної сторони злочину» містяться загальні положення щодо об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 1 ст. 110 КК. Зокрема, аргументується виділення чотирьох форм учинення цього злочину. У перших двох формах («дії, вчинені з метою...») межі злочинних дій позначені не ознаками, що відображають їх зовнішнє вираження, а ознакою суб'єктивної сторони дій винної особи – їх метою, що надає нормі екстраординарний характер. Детально ці дві форми проаналізовані в підрозділі 2.2 «Дії, вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України». Установлено однаковість характеру суспільної небезпечності дій, учинюваних у перших двох формах, а також змісту їх протиправності. У ст. 110 КК йдеться про змішану протиправність, оскільки одночасно діями порушується порядок, передбачений Конституцією України. Під останнім пропонується розуміти порядок, установлений ч. 3 ст. 5 та ст. 73 Конституції, із чого випливає, що злочинні дії завжди спрямовані на зміну території України без згоди Українського народу, вираженої на всеукраїнському референдумі, тобто без проведення такого референдуму або шляхом фальсифікації волі Українського народу на всеукраїнському референдумі. Аргументується, що статтею 110 охоплюються: 1) дії, вчинені щодо території України як фізичного простору, наслідком яких може бути фактичне відторгнення частини території України, і 2) дії стосовно території України, вчинені в юридичній площині, наслідком яких може бути юридичне оформлення належності частини цієї території іншому суб'єкту. Насильницький спосіб не визнається обов'язковою ознакою розглядуваного складу злочину, однак він визнається таким, що вказує на підвищений ступінь суспільної небезпечності дій, у зв'язку з чим пропонується визнати його кваліфікуючою ознакою злочину за ч. 2 ст. 110 КК. Виходячи з аналізу конструкції складу злочину, він визнається «екстраусіченим», оскільки формулювання «дії, вчинені з метою...» охоплює будь-які дії, вчинювані на будь-якому етапі реалізації умислу на вчинення цього злочину. У дисертації вказується на негативні наслідки такого рішення і пропонується замінити в ч. 1 ст. 110 КК формулювання «дії, вчинені з метою...» на «дії, безпосередньо спрямовані». Це відкриває можливості для індивідуалізації відповідальності шляхом застосування статей 14 та 27 КК, а також сприяє відмежуванню цього злочину від суміжних. Разом із тим, пропонується в окремій частині ст. 110 КК передбачити відповідальність за планування групового посягання на територію України або участь у змові про вчинення таких дій. Третя форма вчинення злочину досліджена в підрозділі 2.3 «Публічні заклики до вчинення дій з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України». Зокрема, в пункті 2.3.1 «Поняття заклику» заклик визначений як інформаційна дія, яка полягає в повідомленні адресату в будь-якій формі інформації, зміст якої спрямований викликати в іншій особі (осіб) бажання (намір) учинити дії з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України. При цьому структуру змісту відомостей, що повідомляються при заклику, утворюють два види відомостей: 1) основні відомості про дії, зазначені у ч. 1 ст. 110 КК, які повинен учинити адресат, 2) спонукальні відомості, які повідомляються адресату для формування в нього мотиву на вчинення

зазначених дій. Ознака публічності заклику проаналізована в *пункті 2.3.2 «Публічність заклику»*. На думку автора, публічність в об'єктивній стороні цього складу злочину є способом учинення самого заклику і визначає характер його суспільної небезпечності. Пропонується визнавати заклик публічним у випадках, коли публіка (значна кількість людей) є адресатом інформаційного впливу й адресатом інформаційного повідомлення. У цілому дії, вчинювані в третій формі, визнаються інформаційними, тобто їх предметом є певна інформація. У *пункті 2.3.3 «Межі публічних закликів як закінченого злочину і як окремої форми вчинення злочину»* розглянуті питання про конструкцію складу злочину, стадії вчинення злочину, співвідношення публічних закликів із підбурюванням до злочину. Автор доходить висновків про те, що: 1) публічні заклики можна кваліфікувати як закінчений злочин із моменту, коли заклик було доведено до свідомості публіки, тобто остання одержала відповідну інформацію в доступній для розуміння формі; 2) для визнання публічних закликів закінченим злочином достатньо одного публічного заклику; 3) розглядуваний злочин має не усічений, а формальний склад; 4) публічні заклики в цьому складі злочину не є видом підбурювання до злочину, а є самостійною формою вчинення злочину. З метою забезпечення правильного вирішення цих питань на практиці пропонується законодавчо визначити поняття публічних закликів стосовно ст. 110 КК, а також у диспозиції ст. 110³ КК спеціально зазначити, що відповідальність за публічні заклики настає за умови відсутності ознак співучасті в злочині, вчинюваному в першій та другій формах. Четверта форма вчинення злочину досліджена в *підрозділі 2.4 «Розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення дій з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України»*. Матеріали із зазначеними в ст. 110 КК закликами визнаються предметом злочину і характеризуються сукупністю ознак: а) матеріальність, б) рухомість, в) інформаційність, г) особливий правовий режим. Під розповсюдженням таких матеріалів пропонується розуміти індивідуалізоване поширення (надання-одержання) або інше відчуження значної кількості матеріалів. На думку автора, злочин слід визнавати закінченим із моменту фактичного відчуження значної кількості матеріалів. У *підрозділі 2.5 «Гарантування прав, передбачених ст. 34 Конституції України, при вирішенні питань про кримінальну відповідальність за ст. 110 КК»* досліджено питання про визначення меж права на свободу вираження поглядів та поширення інформації з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), а також про відмінність публічних закликів від суміжних понять, зокрема: «публічні висловлювання», «обґрунтування необхідності вчинення дій», «виправдання необхідності вчинення дій», «агітація», «пропаганда». Автор приходить до висновку про відсутність правової визначеності стосовно їх розмежування, що при застосуванні ст. 110 КК може призводити до порушення прав, передбачених ст. 34 Конституції. З метою забезпечення дотримання цих прав пропонується в примітці до ст. 110³ КК законодавчо передбачити розроблені автором визначення публічного заклику та матеріалів із закликами. Також запропоновано поряд із публічними закликами і розповсюдженням матеріалів установити кримінальну відповідальність за виготовлення та зберігання матеріалів із закликами з метою їх розповсюдження.

Розділ 3 «Суб'єктивні ознаки посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК)» складається з двох підрозділів. У підрозділі 3.1 «Суб'єктивна сторона посягання на територіальну цілісність і недоторканність України» досліджена суб'єктивна сторона злочину, вчинюваного в кожній із чотирьох форм, яка характеризується виною у формі прямого умислу. Установлені особливості змісту інтелектуальних та вольових ознак умислу, обумовлені особливостями об'єктивної сторони, об'єкта та предмета злочину в кожній з форм учинення злочину. Висвітлено питання про значення юридичної та фактичної помилок для кваліфікації злочину. На думку автора, особливе значення для правильного застосування ст. 110 КК має висновок про те, що суб'єктивна сторона злочину в третій та четвертій формах вичерпується з моменту повної реалізації умислу на вчинення злочинних дій, зазначених у ст. 110 КК, а при вчиненні злочину у перших двох формах («дії, вчинені з метою...») вона характеризується ще й метою – зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України. Досягнення такої мети не є обов'язковим. У цьому складі злочину мета має особливе кримінально-правове призначення, яке виявляється в тому, що вона є: 1) обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочину й одночасно ознакою, що визначає межі об'єктивної сторони злочину та зміст його об'єкта; 2) ознакою, що характеризує зміст інформації, яка повідомляється або розповсюджується при вчиненні злочину в третій та четвертій формах; 3) ознакою, яка своїм значенням надає цій нормі екстраординарного характеру. Мотиви при вчиненні цього злочину можуть бути різними і мають юридичне значення лише при призначенні покарання за злочин. У підрозділі 3.2 «Суб'єкт посягання на територіальну цілісність і недоторканність України» досліджені питання, які стосуються суб'єкта розглядуваного злочину. Суб'єкт злочину, передбаченого ч. 1 ст. 110 КК, є загальним за своїми обов'язковими ознаками. Спеціальний суб'єкт злочину – представник влади – передбачений у ч. 2 цієї статті. Розкрито зміст юридичних ознак суб'єкта цього злочину.

Розділ 4 «Кваліфікуючі ознаки, що обтяжують та особливо обтяжують кримінальну відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України та його співвідношення з іншими складами злочинів» складається з двох підрозділів. У підрозділі 4.1 «Кваліфікуючі ознаки, що обтяжують та особливо обтяжують кримінальну відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України» спочатку викладені загальні положення щодо кваліфікуючих ознак злочину. У пункті 4.1.1 «Кваліфікуючі ознаки, що обтяжують кримінальну відповідальність (ч. 2 ст. 110 КК)» визначений зміст кожної ознаки, передбаченої ч. 2 ст. 110 КК. При цьому автор доходить таких висновків: 1) поняття «представник влади» охоплює як представників державної влади, так і представників місцевого самоврядування і це пропонується відобразити в тексті статей 110 та 110³ КК; 2) однорідність характеру суспільної небезпечності злочинів, передбачених статтями 109-110², обумовлена наявністю в них єдиного видового об'єкта – основ суверенітету Українського народу, що обґрунтовує доцільність розширення поняття повторності за ч. 2 ст. 110 КК; тому пропонується передбачити в ній відповідальність за повторність однорідних злочинів;

3) учинення дій, зазначених у ч. 1 цієї статті, за попередньою змовою групою осіб, слід розуміти як співвиконавство двох або більше суб'єктів злочину, між якими можливий розподіл функцій; 4) учинення дій, зазначених у ч. 1 цієї статті, поєднаних з розпалюванням національної чи релігійної ворожнечі, характеризується включенням до цього складу злочину частини ознак злочину, передбаченого ст. 161 КК, тобто йдеться про складений злочин; при конкуренції зі ст. 161 КК має місце конкуренція цілого і частини, за якої застосовується стаття КК про ціле, тобто ч. 2 ст. 110 КК. У цьому підрозділі автор обґрунтовує свою пропозицію щодо додаткової диференціації відповідальності за вчинення цього злочину в третій та четвертій формах шляхом включення до ч. 2 ст. 110³ КК нових кваліфікуючих ознак – учинення дій, зазначених у ч. 1 цієї статті, в особливий період або з використанням засобів масової інформації. У пункті 4.1.2 «Кваліфікуючі ознаки, що особливо обтяжують кримінальну відповідальність (ч. 3 ст. 110 КК)» досліджено поняття «загибель людей або інші тяжкі наслідки», а також особливості об'єктивної та суб'єктивної сторін складу злочину, передбаченого ч. 3 ст. 110 КК. На думку автора, загибель людей слід розглядати як вид тяжких наслідків, виділений за ознакою об'єкта (життя людини), якому заподіюється такий наслідок. У такому смислового значенні поняття «загибель людей» охоплює наслідки у вигляді смерті не тільки декількох осіб, а й смерті однієї особи, яка безсумнівно є тяжким наслідком сама собою. Поняття тяжких наслідків відноситься до так званих оціночних понять. Це означає, що тяжкість наслідків визначається в кожному конкретному випадку стосовно фактично заподіяних наслідків і з урахуванням усіх обставин учинення злочину. Після включення до санкції ч. 3 ст. 110 КК покарання у виді довічного позбавлення волі умисне спричинення смерті одному чи кільком потерпілим не потребує додаткової кваліфікації за іншими статтями КК. Основною вадою формулювання «загибель людей або інші тяжкі наслідки» за ч. 3 ст. 110 КК автор вважає відсутність у ньому буквального відображення тяжких наслідків у сфері основного об'єкта цього злочину. З метою її усунення пропонується в ч. 3 ст. 110 КК додатково зазначити про втрату всієї території України чи її частини, або суверенних прав на цю територію, тимчасове захоплення території України чи її частини, приведення її в непридатний для життєдіяльності стан. Тяжкі наслідки пропонується визнавати кваліфікуючою ознакою лише в перших двох формах учинення злочину. У підрозділі 4.2 «Співвідношення посягання на територіальну цілісність і недоторканність України з іншими складами злочинів» досліджені питання про співвідношення розглядуваного злочину зі складами злочинів, передбачених статтями 109, 110², 436 і 437 КК. При цьому висвітлені два основних аспекти: по-перше, відмінність цих злочинів за ознаками складів злочинів; по-друге, кваліфікація цих злочинів за наявності конкуренції зазначених статей. Запропоновано вирішувати питання конкуренції ст. 110 КК із зазначеними статтями в такий спосіб: 1) при конкуренції зі ст. 109 КК – застосовується ст. 110 КК; 2) при конкуренції зі ст. 110² КК – застосовується ст. 110² КК, а у випадках, коли дії призвели до тяжких наслідків, – лише ч. 3 ст. 110 КК; 3) при конкуренції зі ст. 436 КК – застосовується ст. 436 КК; 4) при конкуренції зі ст. 437 КК – застосовується ст. 437 КК, однак, якщо агресивні військові дії призвели до тяжких наслідків, передбачених ч. 3 ст. 110 КК, – учинене

кваліфікується за сукупністю цих злочинів.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено наукове завдання, що полягає, зокрема, в отриманні теоретичного обґрунтування підстави кримінальної відповідальності за ст. 110 КК, розкритті основних системних зв'язків ст. 110 КК з іншими кримінально-правовими нормами, а також формулюванні рекомендацій щодо питань кваліфікації злочину та пропозицій з удосконалення кримінально-правової охорони територіальної цілісності і недоторканності України. Основні результати дослідження такі:

1. Родовим об'єктом посягання на цілісність і недоторканність території України є суспільні відносини, які забезпечують такі основи національної безпеки України, що визначають саме існування Українського народу, збереження його самобутньої культури і єдності, а також існування України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної і правової держави. Видовим об'єктом злочину є суспільні відносини з охорони основ суверенітету Українського народу.

2. Основним безпосереднім об'єктом злочину є: в першій і другій формах – національні (внутрішньодержавні) суспільні відносини з охорони територіальної цілісності України, а в третій і четвертій формах – суспільні відносини з охорони територіальної цілісності України у сфері реалізації конституційного права вільно поширювати інформацію. Установлені додаткові безпосередні об'єкти стосовно посягань, передбачених частинами 2 та 3 ст. 110 КК.

Стосовно безпосередніх об'єктів злочину встановлено необхідність розрізнення національних і міждержавних відносин з охорони цілісності і недоторканності території, розкрито структуру охоронюваних ст. 110 КК відносин та механізм заподіяння шкоди об'єкту злочину. Визначено поняття цілісності і недоторканності території стосовно ст. 110 КК та їх кореляцію, обґрунтовано необхідність розширення кримінально-правової охорони території України.

3. Обов'язковою ознакою складу злочину є предмет злочину. У перших двох формах предметом злочину є територія України як особлива соціальна макроцінність – цілісний життєвий простір Українського народу, правильне розуміння якої має вирішальне значення для висвітлення питання про характер і ступінь суспільної небезпечності злочинних дій. У третій формі предметом злочину є інформація, ознаки змісту якої вказані в ч. 1 ст. 110 КК, у четвертій формі – матеріали, в яких зафіксована така інформація.

4. У ч. 1 ст. 110 КК передбачено чотири форми вчинення цього злочину; при цьому перша форма своїми ознаками повністю охоплює дії, що утворюють другу форму. У кожній із форм злочинні діяння мають суттєві особливості в характері та ступені суспільної небезпечності. Виходячи з цього запропоновано виділити третю та четверту форми вчинення злочину в окрему статтю КК (ст. 110³) і передбачити менш суворе покарання.

6. Словосполучення «на порушення порядку, встановленого Конституцією України» (ч. 1 ст. 110

КК) слід розуміти як на порушення порядку, встановленого ч. 3 ст. 5 та ст. 73 Конституції, тобто без згоди Українського народу, вираженої на всеукраїнському референдумі. При цьому порушення цього порядку може виражатися в зміні меж території України шляхом фальсифікації волі Українського народу на всеукраїнському референдумі або в будь-який інший спосіб без проведення такого референдуму.

7. У характеристиці злочинів, учинюваних у першій та другій формах, слід виділяти: а) дії, вчинені щодо території України як фізичного простору, наслідком яких може бути або є відторгнення частини території України, б) дії стосовно території України, вчинені в юридичній площині, наслідком яких може бути або є позбавлення суверенного права Українського народу на частину території України.

8. Злочини, вчинювані в перших двох формах, мають «екстраусічений» склад (охоплюють будь-які дії, вчинювані на будь-якому етапі реалізації умислу на вчинення цього злочину). У зв'язку з цим запропоновано замінити в ст. 110 КК словосполучення «дії, вчинені з метою...» на «дії, безпосередньо спрямовані...», а також передбачити в окремій частині ст. 110 КК кримінальну відповідальність за планування групового посягання на територію України або участь у змові про вчинення такого посягання.

9. Під заклик слід розуміти інформаційну дію, яка полягає в повідомленні адресату в будь-якій формі інформації, зміст якої спрямований викликати в іншій особі (осіб) бажання (намір) учинити дії з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України. Заклик включає в себе основні відомості про дії, зазначені в ст. 110 КК, і спонукальні відомості. Заклики повинні визнаватися публічними у випадках, коли значна кількість людей (публіка) виступає адресатом інформаційного впливу й адресатом інформаційного повідомлення. Публічність є способом учинення самого заклику. Злочин у формі «публічних закликів...» має формальний склад і може кваліфікуватися як закінчений з моменту, коли заклик було доведено до свідомості публіки.

Публічні заклики не є видом підбурювання до злочину, вчинюваного в першій або другій формах, а є самостійною формою вчинення злочину з більш широкими межами дій порівняно з підбурюванням. Це обумовлює необхідність внесення до тексту статті КК словосполучення «за відсутності ознак співучасті».

10. «Розповсюдження...» у ст. 110 КК слід розуміти як індивідуалізоване поширення (надання-одержання) «матеріалів...» або інше відчуження значної їх кількості. Матеріали із зазначеними в ст. 110 КК закликами характеризуються сукупністю ознак: а) матеріальність, б) рухомість, в) інформаційність, г) особливий правовий режим. Злочин у формі розповсюдження матеріалів має формальний склад і його можна кваліфікувати як закінчений з моменту фактичного відчуження значної кількості «матеріалів...».

11. При застосуванні ст. 110 КК стосовно злочинів, учинюваних у третій та четвертій формах, важливе значення мають наявність суміжних понять, які пов'язані з реалізацією конституційних прав (публічні висловлювання, обґрунтування необхідності чи виправдання дій, агітація, пропаганда), а

також зміст права на свободу вираження поглядів і практика ЄСПЛ щодо його розуміння та виправданості державного втручання.

Для більшої конкретизації меж заборон, установлених у ст. 110 КК, і гарантування дотримання прав, передбачених ст. 34 Конституції України, запропоновано проект змін до КК, у яких визначаються поняття «публічний заклик...» і «матеріали із закликами...».

12. Суб'єктивна сторона злочину характеризується виною у виді прямого умислу і в кожній із форм учинення злочину прямий умисел наповнюється специфічним змістом. На вирішення питання про наявність вини за ст. 110 КК може впливати юридична чи фактична помилка. «Мета зміни меж території...» є обов'язковою ознакою складу злочину в перших двох формах учинення злочину та має особливе кримінально-правове призначення. Суб'єктом злочину за ст. 110 КК є загальний суб'єкт, крім учинення злочину представником влади, суб'єкт якого спеціальний.

13. Кваліфікуючі ознаки, що обтяжують і особливо обтяжують відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, пропонується вдосконалити: а) ознаку «вчинення особою, яка є представником влади» викласти як «учинення представником державної влади або місцевого самоврядування»; б) поняття «повторно» розширити і визначити як повторність однорідних злочинів, що посягають на основи народного суверенітету; в) передбачити нові кваліфікуючі ознаки при вчиненні злочинів у перших двох формах – «посягання на територію України з використанням насильства чи погрози його застосування», у третій та четвертій формах – учинення дій в особливий період чи з використанням ЗМІ; г) тяжкі наслідки залишити кваліфікуючою ознакою лише для першої та другої форм учинення злочину і безпосередньо в тексті ст. 110 КК відобразити основні види тяжких наслідків у сфері основного об'єкта злочину: «втрата всієї території України чи її частини, або суверенних прав на цю територію, тимчасове захоплення території України чи її частини, приведення її в непридатний для життєдіяльності стан».

14. Співвідношення складу посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК) зі складами злочинів, передбачених статтями 109, 110², 436 і 437 КК, вказує на існування між цими нормами відношення суміжності або конкуренції, за якої застосовується: а) при конкуренції зі ст. 109 КК – спеціальна норма, передбачена ст. 110 КК; б) при конкуренції зі ст. 110² КК – ст. 110² КК, а у випадках, коли дії призвели до тяжких наслідків, – лише ч. 3 ст. 110 КК; в) при конкуренції зі статтями 436 або 437 КК – ці статті, а якщо агресивні дії призвели до тяжких наслідків, передбачених ч. 3 ст. 110 КК, – учинене необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 3 ст. 110 і 437 КК.

15. Пропонується викласти ст. 110 КК у такій редакції:

«Стаття 110. Посягання на територію України

1. *Планування групового посягання на територію України або участь у змові про вчинення такого посягання, –*

караються ...

2. *Посягання на територію України, –*

карається ...

3. *Посягання на територію України, вчинене представником державної влади чи місцевого самоврядування, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або поєднане з насильством чи погрозою його застосування, або з розпалюванням національної чи релігійної ворожнечі, –*

карається ...

4. *Посягання на територію України, яке призвело до втрати всієї території України чи її частини, або суверенних прав на цю територію, тимчасового захоплення території України чи її частини, приведення її в непридатний для життєдіяльності стан, загибелі людей чи інших тяжких наслідків, –*

карається ...

Примітка. *1. Під посяганням на територію України в статтях 110 та 110³ розуміються умисні дії, безпосередньо спрямовані на відторгнення будь-якої частини території України шляхом установа фактичного верховенства над цією територією або придбання чи передачі суверенних прав на неї без згоди Українського народу, вираженої на всеукраїнському референдумі, а так само дії, безпосередньо спрямовані на позбавлення України всієї території або прав на всю територію, або на тимчасове захоплення території України чи її частини, приведення її в непридатний для життєдіяльності стан або на інше істотне порушення недоторканності території України.*

2. У статтях 110 та 110³ повторним визнається злочин, учинений особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених статтями 109-110³ цього Кодексу».

З метою диференціації кримінальної відповідальності за характером і ступенем суспільної небезпечності діяння пропонується доповнити КК статтею 110³ такого змісту:

«Стаття 110³. Заклики до посягання на територію України

1. *Публічний заклик до посягання на територію України, а також виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження або розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій за відсутності ознак співучасті в посяганні на територію України, –*

караються ...

2. *Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені представником державної влади чи місцевого самоврядування, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або в особливий період, або з використанням засобів масової інформації, –*

караються ...

Примітка. *1. Під публічним закликом у цій статті розуміється доведення до відома значної кількості людей у будь-якій формі інформації, зміст якої спрямований викликати в них бажання вчинити посягання на територію України.*

2. Під матеріалами із закликами в цій статті розуміються будь-які носії інформації, зміст якої спрямований викликати в людини, яка з ним ознайомиться, бажання вчинити посягання на територію України».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Рубашенко М. А. Місце злочинів проти основ національної безпеки України в системі Особливої частини Кримінального кодексу України / М. А. Рубашенко // Бюл. М-ва юстиції України. – 2013. – № 2. – С. 117-124.
2. Рубашенко М. А. Видовий об'єкт посягання на територіальну цілісність і недоторканність України [Електронний ресурс] / М. А. Рубашенко // Теорія і практика правознавства : електрон. фахове вид. – 2013. – Вип. 2 (4). – Режим доступу : http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/el_zbirk/2.2013/39_1.pdf. – Заголовок з екрана.
3. Рубашенко М. А. Территория Украины как жизненное пространство и предмет преступления, предусмотренного ст. 110 УК Украины / Н. А. Рубашенко // *Legea si viata*. – 2014. – № 5-3 (269). – С. 91-94.
4. Рубашенко М. А. Співвідношення понять «територіальна цілісність» та «територіальна недоторканність» у кримінальному праві України (ст. 110 КК) / М. А. Рубашенко // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія «Право». – 2014. – Вип. 26. – С. 223-226.
5. Рубашенко М. А. Поняття і ознаки територіальної цілісності України, охоронюваної ст. 110 КК України / М. А. Рубашенко // *Право і суспільство*. – 2014. – № 4. – С. 268-275.
6. Рубашенко М. А. Дії, вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України: поняття та види [Електронний ресурс] / М. А. Рубашенко // *Вісн. Асоц. кримін. права України*. – 2014. – № 2 (3). – С. 311-325. – Режим доступу : http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/visnik_yg/3/25.pdf. – Заголовок з екрана.
7. Рубашенко М. А. *Verletzung der territorialen Integrität nach den Gesetzen der Ukraine und Deutschland* / М. А. Рубашенко // Проблеми розвитку юридичної науки в дослідженнях молодих учених : зб. тез доп. та наук. повідомл. (Харків, 5 квіт. 2012 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана. – Х. : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. – С. 91-93.
8. Рубашенко М. А. Конституційна та кримінально-правова охорона територіальної цілісності України / М. А. Рубашенко // Цінності сучасного конституціоналізму. V Тодиківські читання : зб. тез наук. доп. і повідомл. міжнар. наук. конф. асп. і студ. (Харків, 28-29 верес. 2012 р.) / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х. : Права людини, 2012. – С. 191-192.
9. Рубашенко М. А. Механізм заподіяння шкоди об'єкту злочину, передбаченого ст. 110 КК України / М. А. Рубашенко // VI харківські кримінально-правові читання : тези доп. та наук. повідомл. учасн. в міжнар. наук. конф. студ. та асп. (Харків, 16-17 трав. 2014 р.) / ред. кол. : В. Я. Тацій та ін. – Х. : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого : Право, 2014. – С. 394-396.
10. Рубашенко М. А. Гарантування конституційних прав, передбачених ст. 34 Конституції України, при вирішенні питань про кримінальну відповідальність за ст. 110 КК / М. А. Рубашенко // Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.

(Харків, 9-10 жовт. 2014 р.) : ред. кол. В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2014. – С. 471-474.

11. Рубашенко М. А. Щодо розмежування публічних закликів та розповсюдження матеріалів із закликами як самостійних форм злочину, передбаченого ст. 110 КК України / М. А. Рубашенко / Юридична осінь 2014 року : зб. тез доп. та наук. повідомл. учасн. всеукр. наук. конф. молод. учен. (Харків, 14 листоп. 2014 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана. – Х. : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2014. – С. 120-123.

АНОТАЦІЇ

Рубашенко М. А. Кримінальна відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України. – Харків, 2015.

У дисертації досліджені проблеми кримінальної відповідальності за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК): підстава відповідальності та критерії, що визначають ступінь суспільної небезпечності злочинних дій, системні зв'язки ст. 110 з іншими статтями КК, питання кваліфікації цього злочину, диференціація відповідальності, а також питання вдосконалення кримінального законодавства. Запропоновано викласти ст. 110 КК в новій редакції, а також доповнити КК ст. 110³, в якій передбачити норму про кримінальну відповідальність за заклики до посягання на територію України.

Ключові слова: злочини проти основ національної безпеки України, територіальна цілісність України, територіальна недоторканність України, форми посягання на територію України, публічні заклики, розповсюдження матеріалів із закликами.

Рубашенко Н. А. Уголовная ответственность за посягательство на территориальную целостность и неприкосновенность Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Научно-исследовательский институт изучения проблем преступности имени академика В. В. Сташиса Национальной академии правовых наук Украины. – Харьков, 2015.

В диссертации исследованы проблемы уголовной ответственности за посягательство на территориальную целостность и неприкосновенность Украины (ст. 110 УК).

Значительное внимание уделено объекту преступления, предусмотренного ст. 110 УК.

Проанализирован общий и родовый объект этого преступления. Предложено выделять видовой объект – общественные отношения по охране основ суверенитета Украинского народа. По-разному определены основные непосредственные объекты преступления в зависимости от форм его совершения, проведен их системно-структурный анализ, выяснен механизм причинения им вреда. Раскрыты понятия территориальной целостности и территориальной неприкосновенности, установлено их соотношение между собой и предложено расширить границы уголовно-правовой охраны территории Украины. Предметами этого преступления признаются: а) в первых двух формах – территория Украины, выступающая особой макроценностью – жизненным пространством Украинского народа; б) в третьей форме – информация, основные признаки которой указаны в ч. 1 ст. 110 УК; в) в четвертой форме – материалы, в которых зафиксирована такая информация.

В диссертации обосновывается необходимость выделения четырех форм совершения рассматриваемого преступления и подробно анализируется каждая из этих форм. Предложено ограничительное толкование словосочетания «в нарушение порядка, предусмотренного Конституцией Украины». Состав преступления в первых двух формах признан «экстраусеченным». Подробно проанализированы и сформулированы понятия публичных призывов и распространения материалов с призывами, отображено их соотношение между собой и другими смежными понятиями; рассмотрены проблемы обеспечения права на свободу выражения взглядов при применении ст. 110 УК и предложены пути их решения.

Исследованы субъективные признаки состава преступления, предусмотренного ст. 110 УК. Отражено содержание прямого умысла в каждой форме объективной стороны посягательства и особое уголовно-правовое значение «цели изменения границ территории...» в составе преступления. Раскрыты признаки субъекта этого преступления.

Рассмотрены квалифицирующие признаки, отягчающие и особо отягчающие уголовную ответственность за совершение этого преступления, предложены пути их усовершенствования; определено соотношение ст. 110 УК со статьями 109, 110², 436 и 437 УК.

Предложена новая редакция ст. 110 УК, а также предложено дополнить УК ст. 110³, в которой предусмотреть норму об уголовной ответственности за призывы к посягательству на территорию Украины.

Ключевые слова: преступления против основ национальной безопасности Украины, территориальная целостность Украины, территориальная неприкосновенность Украины, формы посягательства на территорию Украины, публичные призывы, распространение материалов с призывами.

Rubashchenko M. A. Criminal liability for encroachment on the territorial integrity and inviolability of Ukraine. – On rights for a manuscript.

Dissertation for obtaining the PhD in Law degree on the specialty 12.00.08 – Criminal law and

Criminology; Criminal-executive Law. – Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems National Ukrainian Academy of Law Sciences. – Kharkiv, 2015.

The thesis is devoted to complex researching of criminal liability for encroachment on the territorial integrity and inviolability of Ukraine (Article 110 of the Criminal Code of Ukraine). The grounds for criminal liability and the criteria that determine the social danger degree of criminal acts, systematic connections of the Article 110 with other articles of the Criminal Code, the problems of qualification of this crime, differentiation of liability, and the issues of improvement of the criminal legislation are considered. The new edition of the Article 110 of the Criminal Code is proposed. It also suggested to supplement the Criminal Code of Ukraine with the Article 110³, which provides the rule about the criminal liability for the call to encroachment on the territory of Ukraine.

Key words: crimes against the bases of national security of Ukraine, territorial integrity of Ukraine, territorial inviolability of Ukraine, forms of encroachment on the territory of Ukraine, public calls, dissemination materials with calls.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук, доцент
Радутний О. Е.

Підписано до друку 26.05.2015 р. Формат 60x90/16.

Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.

Ум. друк. арк. 0,7. Обл.-вид. арк. 0,9.

Тираж 100 прим. Зам. № 1220

Друкарня

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77